ABORDĂRI IDENTITARE ALE PANDEMIEI ÎN LITERATURA FILOSOFICĂ ROMÂNEASCĂ¹

IDENTITY APPROACHES OF THE PANDEMIC IN ROMANIAN PHILOSOPHICAL LITERATURE

DOI: <https://doi.org/10.53783/18572294.21.186.13>

CZU: 1/14

Gheorghe BOBÂNĂ, *doctor habilitat în filosofie,*
Institutul de Istorie
ghbobina@gmail.com

Rezumat

Fenomenul pandemiei produce cel puțin două tipuri de reacții generale, destul de semnificative. Unii filosofi susțin că acum nu este momentul să gândim, dar să ajutăm societatea în războiul împotriva virusului. Această atitudine este justificată de prudența față de speculație și exprimă o concepție îngustă și conformistă despre filosofie. Pe de altă parte, sunt filosofi care cer totuși o implicare activă, afirmând că filosofia nu intenționează să înlocuiască științele particulare, nici nu pretinde la dominația și controlul naturii, nici la reducerea realului la o obiectivitate fără sens și manipulabilă.

În literatura filosofică românească nu avem prea multe tentative de a propune o înțelegere a situației pandemice actuale. Printre articolele cu tematică sociologică, politologică, evidențiem o încercare de a identifica pandemia ca metaforă filosofico-politică. Sunt evidențiate trei metafore filosofico-politice ale bolii Coronavirus: Descriptare metaforică 1: Starea de excepție virală. de urgență. Descriptare metaforică 2: precipitatul simbolic al condiției postmoderne. Descriptare metaforică 3: biopolitica. Este analizat și un amplu eseu consacrat diverselor aspecte filosofice ale pandemiei care conține câteva compartimente importante, începând cu virușii, pandemiile, Covid-19 și terminând cu previziuni ale schimbării de paradigmă în viața socială.

Cuvinte-cheie: *pandemie, filosofie, metaforă, condiție postmodernă, descriptare, virus, biopolitică, desocializare*

Summary

The pandemic phenomenon produces at least two types of general reactions, some quite noteworthy. Some philosophers argue that now is not the time to think, but to help society in the war against the virus. This attitude is justified through the prudence given by the act of speculation and expresses a narrow and conformist conception of philosophy. On the other hand, there are philosophers who, however, demand an active involvement, stating that philosophy does not intend to replace the particular sciences, nor has claims to the domination and control of nature, or to reduce the real to meaningless and manipulative objectivity.

In the Romanian philosophical literature, there are not too many attempts to propose an understanding of the current pandemic situation. Among the articles on sociological, political sciences, we highlight an attempt to identify the pandemic as a philosophical-

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului 20.70086.1/COV Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post pandemie finanțat prin intermediul ANCD

political metaphor. Three philosophical-political metaphors of the Coronavirus disease are emphasized: Metaphorical Description 1: The State of Viral Exception. Emergency state. Metaphorical description 2: The symbolic precipitate of the postmodern condition. Metaphorical description 3: Biopolitics. An extensive essay dedicated to the various philosophical aspects of the pandemic is also analyzed, which contains several important compartments, starting with viruses, pandemics, Covid-19 and ending with predictions regarding the shift that occurs into the paradigm of social life.

Keywords: pandemic, philosophy, metaphor, postmodern condition, description, virus, biopolitics, desocialization

La un an și ceva de la declararea stării de pandemie apar tot mai multe publicații, în diferite domenii, în care se discută despre problemele în viața societății și a individului, în legătură cu pandemia. S-au inclus în aceste discuții și filosofii, deși mai modest decât colegii psihologi, sociologi, politologi. Cele mai multe publicații sunt legate de filosofia politică, deși unii autori caută modele de comportament în pandemie chiar și în filosofia antică. Cercetătorul polonez Bogdan Dembiński de la Facultatea de Științe Umaniste a Universității din Katowice, constată: „Filosofii antici greci căutau, în primul rând, un răspuns la întrebarea, cum să ne ocupăm de evenimente care depășesc controlul nostru. Ceea ce propun vechii greci se bazează pe credința că nu putem schimba lumea, ci că ne putem schimba pe noi înșine. Schimbați-vă pentru a vă simți fericiți în sens psihologic. Nu este vorba despre renunțarea la încercările de „îmbunătățire” a lumii, ci despre ceva mult mai important - de acord cu lumea așa cum este și cu propria ta natură, cu toate limitările ei”. [2].

Cercetătorul spaniol Jordi Carmona Hurtado (profesor de filosofie la Universitatea Federală din Campina Grande) în studiul *Ce dezvăluie* pandemia în filosofie pornește de la constatarea faptului că până la actuala criză, „nimeni nu a acordat filosofiei nici o atenție: aproape nici o finanțare, aproape nici o relevanță pentru planurile de studiu, aproape nici o prezență în mass-media. Aceasta este marginalizarea neoliberală tipică a tot ceea ce este disident sau nu este o afacere și aceasta este adesea mai rău decât cenzura directă. [1]

Pandemia care afectează lumea, determinând guvernele să adopte măsuri de excepție fără precedent, a fost de la început însoțită de o febră filosofică autentică, cu multă cerere și multă producție de texte semnate de autori mai mult sau mai puțin celebri pe care societatea noastră îi recunoaște în calitate de gânditori sau filosofi. Acest fenomen produce cel puțin două tipuri de reacții generale, destul de semnificative.

Unii profesori universitari susțin că acum nu este momentul să gândim și că cel mai bun lucru pe care îl pot face filosofii pentru a ajuta societatea în războiul împotriva virusului, în această perioadă în care guvernele decretează în mod consensual închiderea cetățenilor, este să se plaseze în carantină chiar gândul. Această atitudine ciudată a profesorilor de filosofie, care recomandă să nu se gândească, este de obicei justificată de prudența exprimată de filosofia critică a lui Kant, în raport cu orice dorință de speculație. Acești profesori susțin concepția îngustă și conformistă despre

filosofie, care ar fi un ornament cultural fără nici o seriozitate, adecvat doar pentru a practica atunci când totul este calm și nimeni nu riscă nimic.

Pe de altă parte, nu încetăm să observăm că unii filosofi cer totuși fișa de revendicare. Dacă suntem bolnavi, chemăm medicul; dacă cineva nu respectă legea, chemăm poliția; dacă nu înțelegem ce se întâmplă, îl chemăm pe filosof. Este necesar să ne amintim că filosofia nu este „știință” și nici nu intenționează să înlocuiască științele particulare. Ea nu aspiră, la fel ca științele, nici la dominația și controlul naturii, nici la reducerea realului la o obiectivitate fără sens și manipulabilă. Acum, acest lucru nu dă filosofiei nici o picătură de seriozitate, deoarece ea răspunde, așa cum ar spune Hannah Arendt, la nevoia noastră de a înțelege ce se întâmplă, când prezentul se manifestă atât de urgent. Înțelegerea este cea mai esențială acțiune umană și singurul fundament pentru orice altă acțiune posibilă, deoarece creează posibilitatea reconcilierii cu prezentul.

Pentru a ajunge la o anumită înțelegere, la un adevăr lumesc al acestei situații fără precedent în care suntem cufundați, este probabil necesar să trecem prin unele erori: deoarece prin eroare putem învăța ceva nou. De asemenea, este important să ne dăm seama că este mult mai bine să vorbim în exces decât să nu spunem nimic, chiar dacă adesea se spun prostii și lucruri inutile, pentru că cine știe dacă poate în cursul unui discurs atât de neinteresant, ni s-a întâmplat șansa ca prin praf să apără adevărul, ceea ce ne-ar face să ne simțim mai bine în această situație.

În literatura filosofică românească nu avem prea multe tentative de a propune o înțelegere a situației pandemice actuale. Printre articolele cu tematică sociologică, politologică, am descoperit și o încercare de a identifica filosofic pandemia: Viorella Manolache. Coronavirus ca metaforă filosofico-politică. [3, p.89-96],

În concepția autorului, sintagma „coronavirus ca metaforă” indică o dublă substanță ideatică. Pe de o parte, trimite la o reflecție filosofico-politică a bolii. Metaforele bolii sunt expresia unui act de a filosofa și de a medita. Pe de altă parte, în sens foucault-ian, textul recurge la adevăratul nume (la denumirea pandemiei actuale în defavoarea formulei rezumativ-prescurtate pentru a insista asupra aliajului de sens. Corona (coroană, metonimie a suveranității) + virus (agent patogen, sursă nocivă, realitate profund perturbatoare). Boala ca metaforă nu este numai o polemică, ea este și o explicație [3, p.90].

Sunt evidențiate trei metafore filosofico-politice ale bolii Coronavirus: Descripție metaforică 1: Starea de excepție virală. Măsurile de urgență constituie, pe de o parte, „instaurarea unei autentice stări de excepție (cu restricții grave și extinse zonal, de mișcare și de suspendare a vieții zilnice, parte a unei paradigme de normalizare/disciplinare impusă legislativ; iar, pe de altă parte, adâncirea unei stări de teamă, fenomen stresant și distribuit, reacție germinată, pe fondul situației de panică, resimțită la nivel colectiv” [3, p.91]; Descripție metaforică 2: precipitatul simbolic al condiției postmoderne. În reflecțiile care însoțesc răspândirea sa necontrolată Covid-19 a devenit un fel de metaforă generalizată, aproape un precipitat simbolic al condiției umane din postmodernitate. În apropierea contagioasă și în proximitatea periculoasă a mani-

festărilor Covid-19, condiția umană își asumă statutul „martorului nesigur” (stare de instabilitate ontologică). [3, p.93]; Descriere metaforică 3: biopolitica. În constructul fundamental de „contaminare biopolitică”, se atribuie sindromului imunitar reflexe angajate de ordin politic, social, medical și tehnologic [3, p. 94].

Atât problema imigrației, cât și cea a coronavirusului se încadrează în perspectiva unui orizont imunitar comun, acceptând prin imunizare, deopotrivă, mecanismul de apărare, cât și pe cel de vindecare.

După starea de izolare impusă se cere a se reactiva principiul comunității; după retragere și distanțare se cuvine a emana împărtășire, dăruire, solidaritate și altruism și după toate acestea, este imperios necesar a repune în funcție democrația autentică, concluzionează autoarea studiului.

Un amplu eseu consacrat diverselor aspecte ale pandemiei aparține lui Nicolae Sfetcu. Studiul Pandemia COVID-19. Abordări filosofice au apărut în octombrie 2020, în colecția „Eseuri”, la editura MultiMedia Publishinh. Lucrarea, întemeiată pe o vastă bibliografie la zi, conține câteva compartimente importante, începând cu virușii, pandemiile, Covid-19 și terminând cu previziuni ale schimbării de paradigmă în viața socială.

Primul compartiment debutează cu o retrospectivă a dezbaterilor privind originea vieții: virusul sau celula? Virusul are nevoie de celulă pentru replicare, în schimb celula este o formă mai evoluată pe scara evoluționistă a vieții. Studiul virușilor, în concepția autorului, ridică întrebări conceptuale și filosofice despre natura, clasificarea și locul lor în lumea biologică. Identificarea corectă a virusului are consecințe ontologice semnificative, legate și de locul și momentul în care încep și se termină entitățile biologice. Autorul susține teza lui J. Dupré și S. Guttinger că virușii sunt „elemente vitale și omniprezente ale fluxului mai mare de procese interconectate care alcătuiesc sistemele biologice” [4, p. 21] Virușii sunt o parte integrantă a sistemului. Eiucid celulele în care se reproduc și își mențin propriile cicluri de viață. Rezultă o relație ecologică stabilă, benefică pentru sistem ca întreg, inclusiv în reglarea morfologiei și în modelarea sistemului imunitar. Autorul consideră plauzibilă teza lui J. Dupré și S. Guttinger conform căreia „virușii din sistemele complexe multi-organice sunt părți funcționale vitale ale întregului, putând juca roluri esențiale în eliminarea celulelor dăunătoare, în medierea transferului de resurse genetice” [4, p. 23]

În compartimentul consacrat pandemiilor sunt evidențiate dimensiunile sociale și etica pandemiilor, legătura lor cu încălzirea globală, care a dus la o creștere a bolilor infecțioase. Subiectul pandemiilor este abordat de autor, pornind de la existențialismul lui Albert Camus și Sartre, înlocuirea ritualului de excludere cu mecanismul disciplinar al lui Michel Foucault și ipoteza Gaia, dezvoltată de James Lovelock și susținută în actuala pandemie de Bruno Latour.

În perioadele de pandemie, constată N.Sfetcu, se accentuează anumite forme de investigații filosofice. Una dintre aceste abordări este existențialismul, care „exploarează natura existenței prin accentuarea experienței subiectului uman, pornind de la „angoasa existențială” sau un sentiment de dezorientare, confuzie sau anxietate-

te în fața unei realități lipsite de sens, sau o lume aparent absurdă” [4, p.36]. Autorul evidențiază două moduri fundamentale de înțelegere a existențialismului. A lui Søren Kierkegaard care afirmă că absurdul se limitează la acțiuni și alegeri ale ființelor umane. Acestea sunt considerate absurde, deoarece ele provin din libertatea omului, subminându-și fundamentul în afara lor. Potrivit lui Albert Camus, lumea sau ființa umană nu sunt în sine absurde. Absurditatea apare prin juxtapunerea celor două datorită incompatibilității dintre ele. Conform lui Camus, eroul suprem al absurdului trăiește fără sens și se confruntă cu sinuciderea fără a-i ceda [4, p.36-37]. Michel Foucault evidențiază un model bine pus la punct al mecanismului disciplinar. Se stabilește prin ordin pentru fiecare individ locul său, boala și moartea sa, bunăstarea sa. Un spectacol al absurdului care schimbă identitatea oamenilor [4, p.38].

Ipoteza Gaia, denumită și ipoteza reacției Pământului, dezvoltată de James Lovelock și susținută în actuala pandemie de Bruno Latour, promovează ideea că organismele vii interacționează cu mediul lor anorganic pe Pământ pentru a forma un sistem sinergic și autoreglabil complex, care ajută la menținerea și perpetuarea condițiilor pentru viața pe planetă. Ipoteza Gaia, menționează N. Sfetcu, „afirmă că acest sistem determină stabilitatea temperaturii globale, salinitatea apei de mare, nivelurile de oxigen atmosferic, menținerea unei hidrosfere de apă lichidă, și în general variabilele de mediu care afectează viața pe Pământ” [4, p.39]. Bruno Latour în Prima lecție care ne-a învățat coronavirusul a afirmat că pe perioada pandemiei COVID-19, trebuie să avem grijă de ceea ce avem, deoarece este finit. De asemenea Latour consideră că „schimbarea de paradigmă de la cosmologică aristotelică la Galileo este la fel de importantă cu cea de la Galileo la Gaia” [4, p.40].

Dimensiunile sociale ale pandemiilor se manifestă prin izolări și carantinări, scăderea activităților zilnice și industriale. Încălzirea globală a determinat fenomene meteorologice extreme care au dus la o creștere a bolilor infecțioase. Prin acțiunile directe din ultimele sute de ani, și în special în ultimii ani, oamenii au destabilizat ecosistemul obligând multe ființe vii, inclusiv virușii, să își găsească noi gazde [4, p.43]. Totul pe planeta noastră este conectat. Este posibil ca dispariția unor insecte, de exemplu, să aibă un impact major asupra ecosistemului, inclusiv asupra oamenilor.

Globalizarea permite bolilor infecțioase să se răspândească rapid în întreaga lume. Acum, eradicarea virusului nu mai este suficientă. Brutalitatea contagioasă a virusului se răspândește ca brutalitate administrativă. Filosofii speră că vom ieși din pandemie o societate mai morală și vom acționa mai constructiv în criza climatică, în defavoarea globalizării și a neoliberalismului.

Etica pandemiilor este abordată din mai multe puncte de vedere filosofice, din care cel mai important într-o criză de asemenea dimensiuni globale este utilitarismul care presupune maximizarea beneficiilor pentru societate în conflict direct cu viziunea obișnuită (kantiană) privind respectul față de persoane ca indivizi. Etica în pandemie este legată, în concepția lui N. Sfetcu, de scepticismul care „pune în discuție validitatea unora sau a întregii cunoștințe umane” [4, p.48]. Trăim într-o lume în care informațiile au devenit din ce în ce mai dificil de verificat. O lume cu știri false

sofisticate și capabilități profunde, combinate cu tehnici de manipulare. Furnizorii de conținut concurează pentru atenția noastră, oferind imagini și mesaje mai mult sau mai puțin manipulative. Suntem încurajați să punem accent pe judecata instantanee, pe baza căreia să se poată construi o narațiune conformă scopurilor. Concluzia autorului este că „trebuie să fim deschiși la noi dovezi, capabili să auzim pe cei cu care nu suntem de acord, să le auzim motivele. Aceasta este adevărata democrație; egalitate cu cei cu care nu suntem de acord” [4, p.49].

O latură a eticii pandemiilor este utilitarismul. Utilitarismul poate genera obstacole morale personale, etice și practice semnificative pentru furnizorii de servicii medicale. Autorul vorbește despre o etică aplicată care se referă la trei teorii: 1. Utilitarismul, în care consecințele practice ale diferitelor politici sunt evaluate pe baza ipotezei că politica corectă va fi cea care duce la cea mai mare fericire; 2. Etica deontologică, noțiuni bazate pe „reguli”, și anume că există o obligație de a efectua acțiunea „corectă”, indiferent de consecințele reale; 3. Etica virtuții, derivată din noțiunile lui Aristotel și Confucius, care afirmă că acțiunea potrivită va fi cea aleasă de un agent adecvat „virtuos” [4, p.51]. Cele mai mari instituții medicale și diverși eticieni pledează pentru o abordare utilitaristă în perioadele de crize de sănătate publică, pentru a maximiza beneficiile pentru societate, în conflict direct cu viziunea obișnuită (kantiană) privind respectul față de persoane ca indivizi. O problemă centrală a utilitarismului este că nu există nici o modalitate clară de a evalua alegerile morale, inclusiv în deciziile medicale. În general, în medicină se respectă etica medicală kantiană. Dar în pandemie, când resursele sunt sărace, trebuie făcute alegeri profunde, de viață și moarte. În aceste situații principiile utilitarismului oferă cel mai bun răspuns, cu trecerea de la un model de gândire centrat pe pacient la un model de gândire centrat pe societate [4, p.52]. N.Sfetcu evidențiază două tipuri (versiuni) de utilitarism: utilitarismul de acțiune (care susține că o acțiune este corectă dacă maximizează utilitatea), și utilitarismul de reguli (care susține că o acțiune este corectă dacă se conformează unei reguli care maximizează utilitatea) [4, p.52]. Concluzia autorului este că pentru utilitarism, „libertatea și drepturile sunt importante doar în măsura în care asigură bunăstarea. Utilitarismul favorizează o abordare mai coercitivă dacă aceasta este mai eficientă” [4, p.54].

Cel de al treilea compartiment al eseului lui N.Sfetcu cuprinde câteva secțiuni: biopolitica, neocomunismul și desocializarea.

Una din măsurile cele mai contestate luate pe plan global în pandemia COVID-19, este distanțarea socială (denumită ulterior distanțare fizică pentru a nu se dezvolta asocieri sociale negative). Metodele de distanțare socială includ carantine; restricții de călătorie, închiderea școlilor, locurilor de muncă, stadioanelor, teatrelor sau a centrelor comerciale. Necooperarea cu măsuri de distanțare în unele zone a contribuit la extinderea în continuare a pandemiei.

Este discutat conceptul de biopotere dezvoltat inițial de Giorgio Agamben care afirmă că ceea ce se manifestă în această pandemie este tendința crescândă de a folosi starea de excepție ca o paradigmă normală de guvernare.

Măsurile luate pentru combaterea pandemiei au permis o extindere neobișnuit de mare a puterii guvernamentale, mulți sociologi fiind îngrijorați de faptul că statul va renunța cu greu, după atenuarea pandemiei, la această putere, existând o mulțime de precedente istorice în acest sens.

Au urmat demonstrațiile și protestele împotriva carantinării, și negarea eficacității virusului ca o negare a posibilității de a muri. Situația în care ne aflăm astăzi dezvăluie slăbiciunea mecanismelor construite pentru a ascunde moartea reală. În final, criza economică ajunge să fie considerată mai importantă decât orice altă criză existențială. Au urmat demonstrațiile și protestele împotriva carantinării, și negarea eficacității virusului ca o negare a posibilității de a muri. Situația în care ne aflăm astăzi dezvăluie slăbiciunea mecanismelor construite pentru a ascunde moartea reală. În final, criza economică ajunge să fie considerată mai importantă decât orice altă criză existențială. COVID-19 a dus la destabilizarea dramatică a sistemelor economice și sociale ale lumii, cu rezultate imprevizibile și complexe. N.Sfetcu leagă noțiunea de biopolitică de termenul bioputere, creat de Michel Foucault, cu referire la practica statelor naționale moderne prin „o explozie de numeroase și diverse tehnici pentru realizarea subjugării corpurilor și controlul populațiilor” [4, p.67]. Foucault a folosit termenul pentru a se referi în mod specific la practicile de sănătate publică, printre alte mecanisme de reglementare. Prin bioputere se controlează oamenii în grupuri mari, printr-o anatomo-politică a corpului uman și biopolitici ale populației prin instituții sociale de disciplină. Puterea se codifică atât în practicile sociale, cât și în comportamentul uman, întrucât subiectul uman acceptă treptat reglementări și așteptări subtile ale ordinii sociale. Un mod specific de aplicare a bioputerii este cel numit de Foucault „masificare”. Aici se apelează la aparaturi și echipamente științifice. Această anatomo- biopolitică a vieții umane se corelează cu noile cunoștințe ale științei și tehnologiei sub masca unei democrații liberale, unde viața în sine devine o strategie politică deliberată și o problemă economică, politică și științifică, la care se cuplează statul național. Biopolitica este un concept care ia în considerare administrarea vieții și a populațiilor unei regiuni guvernate. Conform lui Foucault, biopolitica este „asigurarea, susținerea și înmulțirea vieții, punerea vieții în ordine”. În științele politice, termenul are două sensuri diferite: unul poststructuralist identic cu sensul atribuit de Michel Foucault (denotând puterea socială și politică asupra vieții), și un altul care se referă la studii de biologie și științele politice [4, p.68]. Conceptul de biopolitică al lui Foucault este derivat din propriul concept de bioputere și extinderea puterii de stat asupra corpurilor fizice și politice ale unei populații. Biopolitica acționează ca un aparat de control exercitat asupra unei populații în ansamblu.

Filosoful italian G. Agamben afirmă că ceea ce se manifestă în această pandemie este tendința crescândă de a folosi starea de excepție ca o paradigmă normală de guvernare, printr-o militarizare a acelor zone în care există persoane dovedite a fi infectate. O astfel de formulă va permite guvernului să extindă rapid starea de excepție la toate regiunile. El enumeră o serie de limitări grave ale libertății impuse prin

restricțiile din pandemie. Aceste restricții ar fi disproporționate față de amenințarea reală. Odată epuizat terorismul ca o justificare a unor măsuri excepționale, „epidemiile ar putea oferi pretextul ideal pentru lărgirea acestor măsuri, dincolo de orice limitare” [4, p.69]. Agamben remarcă faptul că „mass-media și autoritățile fac tot posibilul pentru a crea un climat de panică, provocând astfel o adevărată stare excepțională, cu limitări severe la mișcare și suspendarea vieții zilnice și a activităților de muncă pentru regiuni întregi”. Conform lui Agamben, am ajuns să vorbim despre virus în termeni de război. Un război împotriva unui dușman invizibil. G. Agamben se referă la „distanțarea socială” ca noul principiu de organizare al societății, decretând că „o normă care afirmă că trebuie să renunțăm la bine pentru a salva binele este la fel de falsă și contradictorie ca și cea care, pentru a proteja libertatea, ne ordonă să renunțăm la libertate” [4, p. 70]. În Occidentul modern coexistă trei mari sisteme de credință: creștinismul, capitalismul și știința, care se intersectează uneori. Noutatea constă în faptul că între știință și celelalte două credințe s-a declanșat, fără să observăm, un conflict subteran și implacabil, cu rezultate de succes pentru știință: „Filosofii trebuie să intre din nou în conflict cu religia, care nu mai este creștinismul, ci știința, sau cea parte a acesteia care și-a asumat forma unei religii” [4, p.72]. Referitor la afirmațiile lui Agamben, Slavoj Žižek se întreabă de ce ar fi puterea de stat interesată să promoveze o astfel de panică, generatoare de neîncredere în puterea de stat și care perturbă economia? Măsurile în cazul unei epidemii nu ar trebui reduse automat la paradigma obișnuită de supraveghere și control propagată de gânditori, precum Foucault. Problema este că aceste măsuri e posibil să nu fie eficiente, iar ineficiența să fie ascunsă de autoritățile care vor manipula și ascunde datele adevărate [4, p.73].

Prin pandemie spre un nou comunism este laitmotivul următoarei secțiuni a eseului lui N.Sfetcu. Autorul se referă la Slavoj Žižek care afirmă într-una din recente cărți că actuala pandemie a dus la falimentul actualului capitalism „barbar”, întrebându-se dacă nu cumva drumul pe care îl va lua omenirea este un neo-comunism. Žižek argumentează aceste idei cu măsurile socio-politice din pandemie adoptate în mai multe țări. Dar poate fi totuși o formă de capitalism sofisticat care încearcă să se salveze prin acțiuni temporare unice, aparent socialiste. La fel ca Bruno Latour, Žižek consideră că actuala criză este parte a unui proces continuu și ireversibil de schimbare ecologică și că avem nevoie de catastrofe pentru a putea să medităm din nou asupra societății în care trăim.

Sarcina morală în timpul acestei pandemii este de a atenua suferința, nu de a „economisi”. Rutina zilnică a libertății cotidiene este aproape imposibilă în zilele noastre de pandemie. În timp, ea se va transforma în nostalgie. Va trebui să inventăm un nou mod de viață, noi ritualuri. Viața de până acum nu se va mai întoarce. În aceste vremuri, este important să apelăm la umanism.

Oamenii obișnuiți sunt preocupați de problemele lor cotidiene, fără nicio legătură cu nicio ideologie. După o criză de legitimitate, între un barbarism occidental incompetent și un totalitarism estic eficient, Žižek prezice apariția unui „comunism” latent. Prin „comunism”, Žižek înțelege necesitatea unei „organizații globale

care să poată controla și regla economia, precum și să limiteze suveranitatea atunci când este nevoie de statele națiuni” [4, p.41] și o îndepărtare de piața liberă. Această tendință se vede deja în mobilizarea masivă a resurselor de stat pentru plata salariilor, în naționalizarea serviciilor și producția industrială directă. Această solidaritate de tip nou nu se bazează pe sloganuri idealiste de stânga, ci pe o necesitate.

Epidemia de coronavirus nu semnalează doar limita globalizării pieței, ci și limita naționalismului, a suveranității statelor. Umanitatea poate fi salvată numai prin coordonare și colaborare globală, consideră Žižek. Și aceasta ar fi valabil pentru toate crizele mai profunde. Unii cinici ar fi tentați să vadă coronavirusul ca pe o infecție benefică, care permite umanității să scape de bătrâni, slabi și bolnavi, și există semne ale reducerii solidarității necondiționate, Žižek argumentând astfel că alegerea finală este sau o logică brutală a supraviețuirii, sau un tip de comunism reinventat. Chiar și atunci când viața va reveni la normal, nu va fi același normal ca înainte; va trebui să învățăm să trăim o viață mult mai fragilă, cu amenințări constante care se ascund chiar după colț. Dar este important ca limitarea libertății sau încălcarea drepturilor să fie proporțională cu efectul asupra bunăstării.

Žižek vorbește de „cinci puncte palmare” în perceperea pandemiei. În cazul epidemiei de coronavirus, „a existat mai întâi o negare (nu există așa ceva), apoi furia (uneori rasistă), după care va urma negocierea (putem limita daunele), depresia (suntem toți condamnați), și în final acceptarea, care poate lua două direcții: acceptarea bolii, sau acționarea în solidaritate colectivă”. [4, p.80]

Virusul ne comunizează. Ne pune pe o bază de egalitate, în mod paradoxal izolându-ne pe fiecare dintre noi. Această necesitate de unire, interdependență și solidaritate, împreună cu scăderea poluării aerului datorită reducerii transporturilor și a industriei, i-au determinat pe unii sociologi să vorbească de colapsul tehnocapitalismului. Pandemia Covid-19 oferă un experiment filosofic și politic ideal, la care guvernele occidentale au răspuns foarte diferit unele de altele. Paradigma biopoliticii, conceptul lui Foucault pentru administrarea vieții și a unui teritoriu, „ar trebui completat cu cel de bioinformare, în care forțele biologiei și informațiilor se coagulează în capitalismul bioinformativ”. [4, p. 81].

Žižek afirmă că se teme de o barbarie cu o față umană - măsuri nemiloase de supraveghere, dar legitimate de opinii ale experților. Autoritățile ne îndeamnă la calm și încredere, dar în același timp vin cu previziuni teribile pe perioade lungi de timp, sugerându-ne că va trebui să reducem premisa de bază a eticii noastre sociale: grija pentru bătrâni și slabi. Acest utilitarism de pandemie încalcă chiar și principiile de bază ale eticii kantiene cu care suntem obișnuiți [4, p. 81]. Spitalele fac deja același lucru cu pacienții care suferă de alte boli. Lupta împotriva coronavirusului poate fi purtată doar împreună cu lupta împotriva mistificărilor ideologice, plus ca parte a unei lupte ecologice generale, care să includă și natura. În aceste eforturi, trebuie să ținem cont de faptul că suntem într-o triplă criză: medicală (epidemia), economică, și de sănătate mintală. Virusul deschide o amenințare eshatologică aproape uitată de Occident care, împreună cu criza climatică, creează o viziune distopică a viitorului. Frica a devenit moneda principală; nimeni nu mai crede cu adevărat autoritățile. [4, p. 82].

Un alt efect negativ important este desocializarea, cu concluzia unor filosofi că nu putem exista independent de relațiile noastre cu celălalt, că umanitatea unei persoane depinde de umanitatea celor din jurul lui. Desocializarea constituie subiectul următoarei secțiuni a eseului lui N. Sfetcu. Izolarea socială (desocializarea) presupune o lipsă completă sau aproape completă de contact între un individ și societate. Aceasta poate fi o problemă pentru persoanele de orice vârstă, deși simptomele pot diferi în funcție de grupul de vârstă.

Izolarea socială poate duce la sentimente de singurătate, frica de ceilalți sau stima de sine negativă. Măsurile luate până în prezent sunt deranjante, dizolvă legătura socială și impun un regim de singurătate și control polițienesc asupra întregii populații, un puternic memento al celor mai negre experiențe ale trecutului politic recent. Apare astfel distrugerea legăturii sociale și un control obsesiv în numele „sănătății publice”, care cu siguranță nu au provenit din coronavirus.

Pe fondul pandemiei COVID-19, a apărut o creștere a violenței în societate în general, și în familie în special. COVID-19 a insuflat frica continuă. Dar nu este pierdut totul. Singura cale de a supraviețui este prin cooperare socială. Dar starea naturală este, de asemenea, o stare de egalitate, în care cu toții suntem la fel de vulnerabili. Astfel, doar prin unitate, muncă în echipă și solidaritate vom învinge acest dușman invizibil. Va fi nevoie de sacrificiu, încredere și cooperare socială fără precedent [4, p. 88].

Ultima secțiune este dedicată previziunilor despre cum va arăta lumea după pandemie, existând deja semne ale unei schimbări de paradigmă, inclusiv dispariția bruscă a ideologiei legată de „ziduri”. O tusa, a fost suficientă pentru a face dintr-o dată imposibilă evitarea responsabilității pe care fiecare individ o are față de toate ființele vii pentru simplul fapt că este parte a acestei lumi, și a dorinței de a fi parte a ei. Întregul este întotdeauna implicat în parte, pentru că totul este într-un anumit sens, în tot și în natură nu există regiuni autonome care să constituie o excepție.

Epidemia duce la crearea de zone roșii, izolare internă și militarizarea teritoriilor, dar aici „zidul are o semnificație complet diferită în comparație cu zidurile pe care bogații le construiesc pentru a-i feri de săraci. Se ridică un zid pentru celălalt, oricine ar fi ea sau el.” [4, p. 89]

Pandemia Covid-19 pare să restabilească supremația care a aparținut cândva politicii. Una din virtuțile virusului este capacitatea acestuia de a genera o idee mai sobră de libertate. A fi liber înseamnă a face ceea ce trebuie făcut într-o situație specifică. „Virusul ne invită să medităm asupra fragilității noastre. El are capacitatea de a genera o idee mai sobră de libertate: a fi liber înseamnă a face ceea ce trebuie făcut într-o situație specifică” [4, p.96]. Această epidemie este o oportunitate uriașă pentru noi ca să învățăm; un experiment uriaș. Virușii sunt în noi, și va trebui să învățăm să trăim cu ei.

Izolarea epidemică ne-a forțat pe toți să ne retragem în noi înșine, prin introspecție. Întrebările pe care ni le-am pus ne-au dezvoltat un alt mod de a gândi despre cum vor crea un alt viitor decât cel pe care îl prevăzusem. Pandemia ne-a arătat cât de repede

ne putem infesta la nivel global. O demonstrație incredibilă a teoriei rețelei și a puterii viralității. Aceasta implică o contopire, într-un anumit sens, între individual și colectiv.

Pandemia a redeschis dezbateră despre ceea ce este necesar și ce este posibil, ce este util și ce nu. Va trebui nu să modificăm sistemul de producție, ci să îl înlocuim complet. Bruno Latour afirmă că, dacă ar avea suficientă putere, ar schimba în primul rând, sistemul de producție, pe baze ecologice.

Concluzia este că următorii 20-30 de ani ar fi vârsta schimbării către o mai mare dependență de puterile intrinseci. În plus, din cauza provocării infecțiilor încrucișate, ar putea fi declanșată o nouă tendință care afectează toate tipurile de industrie a stilului de viață. Umanitatea are nevoie cel mai mult în prezent nu de puteri extrinseci, ci mai degrabă de puteri intrinseci care vin din interior, dar mentalitatea actuală condusă de economia capitalului nu este pregătită încă să accepte această alegere, fiind dominată de lipsa de nevoie de a deține și de a controla.

Pandemia COVID-19 reprezintă o schimbare de paradigmă la nivel global, cu impact puternic asupra economiei globale și a scenariilor de dezvoltare durabilă. ea a scos la iveală slăbiciunea guvernărilor actuale, evidențiind sărăcia, sistemele de sănătate și educație fragilă și absența cooperării internaționale. Posibile crize viitoare nu pot fi rezolvate cu aceleași modele economice și sociale. Deforestarea, pierderea biodiversității și schimbările climatice maximizează probabilitatea apariției pe viitor a altor pandemii. Trebuie să se investească mai mult în energia regenerabilă și infrastructura durabilă, în finanțarea de noi cercetări și dezvoltare, reîmpădurire, restaurarea de recifuri de corali, agricultura regenerativă, pescuit durabil, etc.

Un viitor durabil post-pandemic va exista numai prin acorduri internaționale pentru reducerea emisiilor și creșterea finanțelor pentru dezvoltarea durabilă. Omenirea are acum o șansă de a reflecta și de a revizui sistemul economic, și de a veni cu o alternativă mai justă și corectă. COVID-19 ne va modela viitorul economic și politic și va lăsa un impact cultural și psihologic profund, într-o lume post-pandemică dezordonată și multipolară va zdruncina structurile de putere globală. [4, p.93].

Pandemia va schimba fundamental și modul de operare al serviciilor de informații. Tehnologiile moderne permit deja o supraveghere aproape totală motivată de pandemie, precum telefoane inteligente, recunoașterea facială, roboții de poliție, dronele sau brățelele inteligente. Aceste practici vor continua și după pandemie, extinzându-se abuziv și pentru spionarea adversarilor politici sau suprimarea disidenței.

Practicile adoptate în perioada de „carantină” (munca la distanță, școala online și telemedicina) vor fi activități normale. Se vor dezvolta exponențial lumea digitală și automatizarea în sectorul producției și al serviciilor, redefinind comportamentul consumatorilor.

„Evenimentul COVID-19” prezintă semne ale schimbării de paradigmă, cea mai evidentă fiind dispariția bruscă a ideologiei legate de „ziduri”. Aceasta ne învață că în natură nu există regiuni autonome care să constituie o excepție. Epidemia duce la izolări zonale, dar aici zidul are o semnificație diferită de cea care desparte pe bogați de săraci. Aici, „aproapele tău” este redus radical la dimensiunea „oricui”. [4, p. 95]

COVID-19 posedă și alte „virtuți”, el comandă politicii să își asume responsabilitatea specifică să restituie primatul pe care politica l-a lăsat în mod iluzoriu altor sfere suverane, devenind subordonată acestora, declarându-și propria neputință și limitându-se să joace un rol exclusiv tehnic.

A trecut aproape un an de la apariția studiilor menționate mai sus. Astăzi o întrebare centrală a devenit determinarea semnificației utilizărilor și instituțiilor construite în jurul vaccinului. Vaccinul cel mai adesea ține de o relație interculturală: rezultat dintr-o cultură biomedicală care l-a saturat cu semnificație. El este interpretat sau reinterpretat în diferite culturi locale sau subculturi populare și profesionale. Vaccinul în discursul științific, de fapt, este un proces de tratament bazat pe ideea de origine și natură, desigur, și pe modalități de a depăși o stare dureroasă - sau în conștiința de zi cu zi, în care componenta reflexivă este restrânsă, vaccinul este înțeles ca un remediu specific care aduce vindecare.

Vaccinarea este ansamblul de măsuri care vizează prevenirea apariției bolilor și accidentelor sau reducerea numărului, severității și consecințelor acestora. Specialiștii au selectat patru modele de prevenire, împărțite în două categorii. Modelele „tradiționale” includ modelul magico-religios bazat pe religie și credințele individului și pe modelul de constrângere seculară care corespunde excluderii indivizilor și a grupurilor de indivizi bolnavi sau potențial periculoși pentru întreaga comunitate căreia îi aparțin. Modelele „moderne” includ modelul pastorian cu imunizare și vaccinare și modelul contractual în care sănătatea este văzută ca un bun colectiv. În model pastorian, vaccinarea este definită de OMS ca un proces de imunizare a unei persoane împotriva unei boli infecțioase. Deși este strâns legată de modelul pastorian, vaccinarea face parte, de asemenea, din modelul contractual: vaccinarea unui singur participant în sănătatea tuturor și a celor mai fragili sau care suferă de boli, și nu pot fi vaccinați.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Hurtado, Jordi Carmona. Filosofía y coronavirus, así nos está cambiando la pandemia <https://www.anpof.org/comunicacoes/coluna-anpof/o-que-a-pandemia-revela-da-filosofia>
2. Kłoskiewicz, Małgorzata. Co doradziłyby nam starożytni filozofowie w sytuacji pandemii? Rozmowa z prof. Bogdanem Dembińskim <https://us.edu.pl/co-doradziłyby-nam-starozytni-filozofowie-w-sytuacji-pandemii-rozmowa-z-prof-bogdanem-dembinskim/>
3. Manolache. Viorella. Coronavirus ca metaforă filosofico-politică. Revista de Științe Politice și Relații Internaționale, XVII, 2, pp.89-97, București, 2020.
4. Sfetcu, Nicolae. Pandemia Covid-19. Abordări filosofice. București: Multimedia Publishin (2020), <https://www.setthings.com/ro/e-books/pandemia-covid-19-abordari-filosofice/>